

ŞİRVANŞAHLAR DEVLETİ'NİN SAFEVİLERLE MÜCADELESİ (XV-XVI. YÜZYILLAR)*

Elnur İsmayilov*

Öz

VI. yüzyılın başlarında Azerbaycan'ın kuzey toprakları Sâsânîler tarafından işgal edilmiştir. Sâsânîler, Azerbaycan'ın bir parçası olan Şirvan toprağında, "Şirvanşah" unvanlı hükümdarların yönettiği yeni bir vasal devlet kurmuşlardır. Şirvan bölgesi Halife Ömer b. el-Hattab zamanında fethedilmiştir. Bundan sonra Şirvanşahlar, hilafete bağlı özerk statüde bir devlet olmuştur. Azerbaycan valisi Yezid b. Mezyed'le birlikte Arap Rabia Kabilesinin Şeybaniler kolundan Mezyediler Sülalesi söz konusu bölgede hâkim konuma gelmiştir. XI. yüzyıldan sonra Mezyedi sülalesinden gelen Şirvan şahları, Arap kimliklerinden vazgeçip "Kisra" adını alarak Sâsânî soyundan geldiklerini iddia ettiler. Bu nedenle XI. yüzyıldan itibaren Şirvanşahlar Hanedanı Kesranîler olarak anılmaya başlamıştır. XIV. yüzyıldan sonra ise Şirvanşahlar Devleti'ni "Derbendi" adıyla aynı sülalenin başka bir kolu idare etmeğe başladı. Derbendiler Hanedanı dönemin güçlü devletleriyle birtakım mücadeleler yaşasa da iktidarlarını sürdürmeyi başarabilmiştir. Fakat Şirvanşahlar'la Safevîlerin 1460'tan itibaren başlayan mücadelesi, 1539'da Şah I. Tahmasb'ın Şirvanşahlar Devleti'ni tarih sahnesinden silmesiyle sonuçlanmıştır. Bu çalışmada Şirvan ve Şirvanşahlar adının kökeni, Şirvanşahlar Devleti'nin kuruluşu ve Şirvanşahlar'ın Safevîler'le verdiği mücadeleler hakkında detaylı bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Azerbaycan, Şirvan, Şirvanşahlar, Mezyediler, Kesraniler, Derbendiler, Safevîler.

STRUGGLE OF THE SHIRVANSHAHS AGAINST THE SAFAVIDS (XV-XVI. CENTURIES)

Abstract

At the beginning of the 6th century, the northern lands of Azerbaijan were occupied by the Sassanids. The Sassanids established a new state in the land of Shirvan, which is a part of Azerbaijan, ruled by rulers with the title of "Shirvanshah". Shirvan was conquered during the time of Caliph Omar b. al-Khattab. After that,

* Bu çalışma 2016 yılında tamamlanan *XIV-XVI. yüzyıllarda Şirvanşahlar Devleti (Derbendiler Hânedânı)*, başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Doktora Öğrencisi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı.

e-mail: elnur.ismail80@mail.ru, **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-9227-920X>

Atıf/Citation: İsmayilov, Elnur. "Şirvanşahlar Devleti'nin Safevîlerle Mücadelesi (XV-XVI. Yüzyıllar)". *BAİD* 17 (Haziran 2023), 329-353.

the State of Shirvanshahs became an autonomous state dependent on the Caliphate. Together with the governor of Azerbaijan, Yazid b. Mezyed, the Mezyedis Dynasty, from the Shaybani branch of the Arab Rabia Tribe, came to dominate. After the 11th century, the Mezyedi Shirvanshahs emerged with the claim that they were descended from Sassanids, giving up their Arab identity and taking the name "Kisra". Therefore, starting from the 11th century, the Dynasty of the Shirvanshahs began to be called the Kesranids. After the 14th century, another branch of the same dynasty began to rule the State of the Shirvanshahs under the name "Derbendi". Although the Derbendis Dynasty had some struggles with the powerful states of the period, they were able to maintain their power. However, the struggle between the Shirvanshahs and the Safavids, which began in 1460, resulted in Shah Tahmasp I erasing the Shirvanshahs from the historical scene in 1539. In this study, detailed information will be given about the origin of the name Shirvan, the origin of the Shirvanshahs, the establishment of the State of the Shirvanshahs and the struggles of the Shirvanshahs with the Safavids.

Keywords: History of Islam, Azerbaijan, Shirvan, Shirvanshah, Mazyadids, Kasranids, Darbandis, Safavids.

Giriş

Şirvan adı sadece Azerbaycan coğrafyasında olan yer veya bölge adı değildir. Dünyanın farklı coğrafyalarında Şirvan adında (Kuzey Irak'ta, Türkiye'de, İran'ın Horasan vilayetinde) şehir veya bölgeler günümüzde de mevcuttur.¹

Azerbaycan da dâhil olmak üzere birçok şehir veya bölge, adlarını topraklarında yaşamış eski kavim ve milletlerin adlarından almıştır. Tarihçilere göre Azerbaycan'da bazı yaşam yerlerinin adları asırlarca korunmuş ve günümüze kadar gelmiştir.² Bugün bile Bakü ve çevresinde birçok köy isimleri söz konusu yerlerde yaşamış eski kavimlerin adları ile anılır.³

Şirvan bölgesini yüzyıllarca Şirvanşah unvanını taşıyan idareciler yönetmiştir. Bu idarecilerin "Şah" unvanını taşımaları onların bir şekilde bağımsız veya yarı bağımsız olduklarının göstergesidir.⁴ Şirvanşahlar'ın hangi soydan geldiği, Şirvan'ı ne zaman ve kaç yıl yönettikleri konusunda tarihçiler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşleri birkaç grupta sıralayabiliriz:⁵

1. Şirvanşah soyundan geldiğini iddia edenler:⁶ Rus tarihçi Minorskiy, Sâsânîler'in dağ geçitlerini muhafaza etmek için, tayin ettikleri eski

¹ Sara Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti VI-XVI. Asırlar* (Bakü: Avrasya Press Neşriyatı, 2006), 18.

² Abbasguluğa Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem* (Bakü: Müminin Neşriyatı, 2001), 9.

³ Cengiz Mürsel, *Şirvan'ın İslamlaşması-Siyasi, Kültürel ve Eğitimsel Faktörler-* (Ankara: Ankara İlahiyat Yayınları, 2021), 24.

⁴ Komisyon, "Şirvanşahlar Devleti", *Azerbaycan Sovyet Ensiklopediyası* (Bakü: 1987), 10/542.

⁵ Ahmed bin. Yahya el-Belâzurî, *Fütuhü'l-Büldân*, çev. Mustafa Fayda (İstanbul: Siyer Yayınları, 2013), 227; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 18; Mehmet Saray, *Kuzey ve Güney Azerbaycan Türklerinin Tarihi* (Bakü: Şark-Garb Neşriyatı, 2010), 73; İzbırak, "Şirvan", 30/307.

⁶ Hayati Ülkü, *Başlangıçtan Günümüze İslam Tarihi*, (İstanbul: Akit Yayınları), 3/310; İsmail Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı Eski Çağlardan Günümüze Azerbaycan Tarihi* (İstanbul: Ötügen Yayınları, 2006), 207.

Şirvanşahlar'dan bahseder. Minorskiy'e göre Sâsânîler Şirvan'ı idaresi altına aldıkları zaman bölgeyi Şirvanşah adlı bir hanedanlık yönetiyordu.⁷ İbni Hurdazbih ise, Sâsânî Devleti'ni kuran I. Ardeşir'in (224/226-241), Azerbaycan'da kendine bağlı vilayet hâkimlerine verdiği unvanlar arasında Azerbazgan Şah, Baraşkan Şah, Şiryan Şah, Şirvan Şah vb. olduğunu belirtmiştir.⁸

2. Sâsânî Ailesinden Geldiğini İddia Edenler:⁹ Rus tarihçi Pahomov'a göre, Sâsânîler döneminde Şirvan'ı Şirvanşahlar sülalesi değil Sâsânî hükümdarlarının kendi ailelerinden tayin ettikleri valiler idare ediyordu.¹⁰ Arap tarihçisi el-Mesûdî ise Şirvanşahlar'ın, Sâsânî hükümdarı Behrem Gur'un soyundan geldiğini belirtir.¹¹ Sâsânî hükümdarı I. Kubad (I. Kavad) zamanında (488-531) Şirvan bölgesine çok sayıda İranlı aşiret göç ettirilmiş ve burada güçlü kaleler ve Şirvan'dan Allan (Alan¹² veya Derbend) Geçidine kadar uzanan savunma amaçlı duvarlar inşa edilmiştir.¹³ Sadece Derbend şehrine İran'dan üç b. İran kökenli aile göç ettirilmiştir. Amaç bu şekilde kuzeyden gelen Türk soylu aşiretlerin baskınlarının önüne geçmek idi.¹⁴

3. Arap Soyundan Geldiğini İddia Edenler:¹⁵ Halife Harun er-Reşit tahta çıktığı zaman Komutan Yezid b. Mezyed eş-Seybani, Güney Kafkasya vilayetlerinin valisiydi. Kaynaklarda Yezid'in bu göreve ne zaman tayin edildiği zikredilmez.

⁷ V. F. Minorskiy, *İstoriya Şirvana i Derbenda X-XI vekov* (Moskova: 1963), 43-44; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 53.

⁸ İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, çev. Murat Ağarı (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008), 31; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 54; Abbas Gurbanov, *Abbâsîler Döneminin İlk Asrında Azerbaycan (132–232/750–847)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 3; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 207.

⁹ Komisyon, "Şirvan-Şahlar", 30/307; Komisyon, "Şirvanşahlar Devleti", 10/542; Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 31; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 210; *Azerbaycan tarihi (III-XIII asrın I rübü) Yeddi ciltte* (Bakü: İlim Neşriyatı, 2007), 2/246; Şahin Fazil Ferzelibeyli, *XV Asr Azerbaycan Devletlerinin Kuruluşu* (Bakı: Elm-Tahsil Neşriyatı, 2003), 15.

¹⁰ E. A. Pahomov, *Kratkiy Kurs İstorii Azerbaydjan* (Bakü: 1923), 25.

¹¹ Mesudi, *Mürûcu'z-Zeheb* (Mısır: 1964), 1/194-195; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 54; "Şirvan'da Yezidîler ve Babu'l-Ebvab (Derbend)'de Haşimîler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (İstanbul: Çağ Yayınları, 1988), 5/502.

¹² Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 8; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 207-208.

¹³ Komisyon, "Şirvanşahlar Devleti", 10/543; Gurbanov, *Abbâsîler Döneminin İlk Asrında*, 24; Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 11; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 207-208.

¹⁴ Komisyon, "Derbend", *Azerbaycan Sovyet Ensiklopediyası* (Bakü: 1979), 3/417.

¹⁵ Saray, *Kuzey ve Güney Azerbaycan*, 73; Ziya Bünyadov, *Azerbaycan VII-IX Asırlarda* (Bakü: Şark-Garb Neşriyatı, 2007), 216-219; İzbırak, "Şirvan", 30/307; W. Barthold, "Şirvanşah", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979), 11/573; "Şirvan'da Yezidîler ve Babu'l-Ebvab (Derbend)'de Haşimîler", 5/501; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 208.

Büyük bir ihtimal Yezid'i, Halife Hadi (785-786) bu göreve tayin etmiştir.¹⁶ Yezid, Şirvanşah Mezyediler hanedanının kurucusu ve hilafetin ünlü komutanlarından biriydi. O, 801 yılında Berde şehrinde vefat etmiş ve orada defnedilmiştir.¹⁷ Hilafetin eski gücünü kaybetmesini fırsat bilen Mezyediler, kendilerinin bağımsız olduklarını ilan ederek Şirvanşah hükümdarlığını kurdular.¹⁸

Başka bir kaynakta ise Şirvanşahlığın bağımsızlığı şöyle anlatılmaktadır; Halife el-Mütevekkil'in (847-861) vefatından sonra ülkede çıkan iç çatışma, Bağdat'la vilayet hâkimlerinin arasındaki bağların kopmasına neden olmuştur. Adlarını zikrettiğimiz bölgelerin idaresinden sorumlu olan, Yezid b. Mezyed'in torunu Haysam b. Halid (861-?), fırsattan yararlanarak Şirvan'da bağımsızlığını ilan etmiş ve bölgenin tamamını ele geçirmiştir. Sonra da eski hanedanlığa son vererek kendisini "Şirvanşah" ilan etti. Böylece 861 yılına kadar Şirvan'da yerel bir Şirvanşahlar Hanedanının mevcut olduğu ve Arap kökenli Mezyediler'in Şirvanşah unvanını bunlardan devraldıkları ortaya çıkmaktadır.¹⁹ Sonuç olarak Vali Haysam Şirvanşah Mezyediler Hanedanı'nın temellerini atmış oldu.²⁰

Sonuç olarak 497 yılında Şirvan'da Şirvanşahlar Hanedanlığı kurulmuş, 497-861 yılları arasında Sâsânî kökenli bir hanedanlık, 861-1027 yılları arasında ise Arap kökenli Mezyediler Hanedanlığı tarih sahnesine çıkmıştır. 1027-1382 yılları arasındaki dönemde ise Kesrani veya Kısrani adını alan kendilerini Sâsânî Devlet geleneğine bağlayan, ama Mezyediler'in soyundan gelen Kesraniler Hanedanlığı kurulmuştur. 1382'den 1524 yılları arasındaki döneme gelindiğinde ise Kesrani/Kısrani'lerle akraba olan fakat tamamen Türkleşen Derbendiler Hanedanlığı iktidarı devralmıştır. Böylece b. yıl kadar varlığını koruyan, bazı tarihçilere göre bir devlet, bazılarına göre ise sadece bir hanedanlık olan Şirvanşahlar Devleti tarih sahnesinde varlığını sürdürmüştür.²¹

1. Şirvanşahlar Devleti'nin Kuruluşu

VI. yüzyılın başlarında Güney Kafkasya'da, Alban Arşakiler Sülalesi'nin Sâsânîler tarafından ortadan kaldırılması, eski Şirvan toprakları olan Şabrançay ve

¹⁶ Bünyadov, *Azərbaycan VII-IX Asırlarda*, 216; Komisyon, "Şirvan'da Yezidilər və Babu'l-Ebvvab (Derbend)'de Haşimilər", 5/501; "Şirvanşahlar Devleti", 10/542; *Azərbaycan tarixi*, 2/247.

¹⁷ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 66; *Azərbaycan tarixi*, 2/247; Bünyadov, *Azərbaycan VII-IX Asırlarda*, 220.

¹⁸ Mahmud İsmayıl, *Azərbaycan Tarixi* (Bakü: Azərbaycan Poligrafya Birliğı Neşriyatı, 1997), 116.

¹⁹ Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 207, 210; *Azərbaycan tarixi*, 2/248.

²⁰ Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 210.

²¹ Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 208.

Gilgileçay havzasında “Şirvanşah” unvanlı hâkimlerin yönettiği yeni bir devletin kurulmasına zemin oluşturdu.²²

Tarihi kaynaklar bu devletin temelini atılmasını Sâsânî hükümdarı I. Ardeşir’in (224/226-241), başka bir kaynakta ise I. Hüsrev Enûşirvan’ın (531-579) adları ile ilişkilendiriyor.²³ Azerbaycanlı tarihçi Mehmet Şerifli’ye göre Sâsânilerle akrabalık bağı olan İranlı bir aile, Sâsânî hükümdarı Cemşid (497-499) döneminde gerçekleşen taht kavgalarından yararlanarak Şirvan’a resmen hâkim olmuştur. Böylece Şirvanşahlar Devleti’nin temelleri atılmış ve ilk Şirvanşahlar tarih sahnesine çıkmıştır.²⁴

Halife Ömer b. Hattab’ın (633–644) döneminde Şirvan’ı, Şirvanşahlar Sülalesi’nden Şehriyar veya Şehrverâz adlı bir hükümdarın idare ettiği tarihi kaynaklarda geçmektedir.²⁵ Nitekim Ömer b. Hattab’ın 642/43 yılında, Zinnur lakaplı kumandan Suraka b. Amr’a, Derbend’i fetih emriyle Şirvan bölgesi İslam orduları tarafından fethedilmiştir. Kaynaklarda Şirvan’ın fethedilişi şöyle anlatılmaktadır; ordu komutanı Suraka, Abdurrahman b. Rebî’yi öncü birliklerin başına geçirerek Şirvan’a doğru hareket etmesi emrini verdi.²⁶ İslam orduları Derbend’e yaklaşırken, Şirvan vilayetinin hâkimi Şirvanşah Şehriyar, İslam ordularına itaat ettiğini bildirdi. Fakat cizye vermek yerine, sınırları kuzeyden gelen göçebelerin baskınlarından korumak için askeri bir savunma hattı oluşturma şartının kabul edilmesini istedi.²⁷

Şehriyar’ın şartlarını dikkate alan Komutan Suraka, bu işi Halife Ömer’e iletti. Halife, Şirvan hükümdarlarını vergiden muaf tuttu. Buna karşılık Şirvanşah askerleri Müslüman olmayan göçebelerle savaşmalı, onları Müslümanların topraklarına sokmamalı idiler. Böylece anlaşmaya göre Arapların bu bölgelerde asker buldurmasına bile gerek kalmamış olacaktı.²⁸

İlk Şirvanşahlar hakkında elimizde bundan fazla bilgi bulunmamaktadır. Arap kaynaklarının aktardığı bilgilere göre Şirvanşahlar, İslam fetihlerinden itibaren IX. yüzyılın ilk yarısına kadar, halifeye haraç vermek veya kuzeydeki Türk soylu

²² Bünyadov, *Azerbaycan tarihi*, 2/246.

²³ Bünyadov, *Azerbaycan tarihi*, 2/246; İlham Aliyev, *Kafkasya’da İmparatorluklar ve Ermenilerin Azerbaycan Arazilerine Göç Ettirilmesi* (Bakü: 2012), 38; Gazanfer Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler* (Bakü: İlim ve Tahsil Neşriyatı, 2013), 116.

²⁴ Mehmetov, *Türk Kafkas’ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 207.

²⁵ Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 63.

²⁶ Taberi, *Tarihi Taberi Tercemesi* (İstanbul, Elif Ofset Tesisleri, 1979), 3/112-113; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 58; Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 33; İbnül-Esir, *el-Kâmil fit-tarih*, çev., Abdullah Köşe (İstanbul: Bahar Yayınları), 1/32; Bünyadov, *Azerbaycan VII-IX Asırlarda*, 104.

²⁷ Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 33.

²⁸ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 58; Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 33; Mehmetov *Türk Kafkas’ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 210.

göçebelere karşı yürüyüşlere katılmak şartıyla iktidarda kalabilmişlerdir.²⁹ Azerbaycanlı tarihçi İsmail Mehmetov'a göre Sâsânî ailesinden temsilcilerin başında bulunduğu ilk Şirvanşahlar Hanedanı iktidarlarını 861 yılına kadar sürdürebilmiştir.³⁰

Bu dönemden sonra Şirvan'a Arap kökenli Mezyediler ailesi hâkim olmuş ve Şirvanşahlar Devleti'nin kurulmasında önemli rol üstlenmiştir.

1.1. Mezyediler Hanedanlığı'nın Ortaya Çıkışı

VIII. yüzyılda Hilafette baş veren iç karışıklıktan faydalanan yerel hâkim Şammah b. Şüca, fırsatı değerlendirerek (798/99) merkezi yönetimden ayrılmıştır. Fakat IX. yüzyılın başlarında Harun er-Reşit'in tayin ettiği yeni "İrminiyye, Azerbaycan, Arran ve Bab el-Ebvab" valisi Yezid b. Mezyed (799-801) Şammah b. Şüca'nın yönetimini devirerek Şirvan bölgesini tekrar merkezi yönetime bağladı.³¹

Mezyediler Arap Rabia Kabilesi'nin Şeybaniler kolundan gelmektedir.³² Azerbaycan ve özellikle Şirvanşahlar Devleti'nin tarihinde Şeybaniler Aşireti'nin temsilcileri önemli yer tutmaktadır. Şeybaniler, önce merkezi Berde şehrinde yarı bağımsız emirlik iken daha sonra ise XVI. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş bağımsız bir Şirvanşahlar Devleti'ni kurmaya muvaffak olmuşlardır.³³ Böylece VI. yüzyılın başlarında (510) Sâsânîler tarafından vasal bir eyalet olarak oluşturulmuş, fakat İslam fetihleri sonucunda siyasi kudretini kaybetmiş Şirvanşahlar Devleti, Mezyediler Hanedanlığı'nın Şirvan'da iktidara gelmesiyle yeniden kuruldu.³⁴

1.2. Kesraniler Hanedanlığı

Arap kökenli Mezyedi hanedanlığı bir süre sonra yerli ailelerle evlenmiş, onlarla kaynayıp karışmış ve zaman zaman fars adları almaya başlamışlardır. Bunun da sonucunda hanedanlıkta bir Farslaşma süreci yaşanmıştır. Söz konusu tarihlerde Şirvanşah Yezîd b. Ahmed (991-1027) oğullarına Sâsânî hükümdarlarının adlarını vermiştir. Bu da kendisinden sonra Şirvanşah tahtına geçecek idarecilerin "Kesraniler" adıyla adlanan bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Kesraniler Hanedanı, 1027 yılında I. Manuçehr dönemiyle tarih sahnesine çıkmıştır. Şirvan'ın bağımsızlığı uğruna Gürcü çarlarına, Selçuk,

²⁹ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 68.

³⁰ Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 207.

³¹ Bünyadov, *Azerbaycan tarihi*, 2/247; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 210.

³² Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 210; *Azerbaycan tarihi*, 2/247.

³³ Bünyadov, *Azerbaycan VII-IX Asırlarda*, 246; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 210-211.

³⁴ Bünyadov, *Azerbaycan tarihi*, 2/248.

Kıpçak ve Moğol saldırılarına karşı çetin mücadeleler vermiş, 355 yıl iktidarlarını kesintisiz olarak sürdürmeyi başarabilmişlerdir. Ayrıca Kesraniler döneminde Şirvan'da edebiyat, bilim ve sanat gelişmiş, Şamahı ve Bakü şehirlerinde bir takım mimari eserler yapılmıştır. 1382 yılında Şirvanşahlar Devleti'nde iç karışıklıkların artması ve bazı emirlerin ayaklanması sonucunda Kavus b. I. Keygubad'ın (1336-1372) oğlu Huşeng b. Kavus'un öldürülmesiyle Kesraniler hanedanı son buldu.³⁵

1.3. Derbendiler Hanedanlığı ve Safevilerle Mücadele

Kesraniler hanedanı son bulduktan sonra Şirvan beyleri, Huşeng b. Kavus'un veliahtı olmadığı için, amcazadesi ve Şirvanşah Derbendiler Hanedanı olarak bilinen diğer bir sülalenin temsilcisi Şeyh I. İbrahim'i Şirvanşahlar tahtına hükümdar seçtiler.³⁶ Yaşadıkları coğrafyadan dolayı Şirvanşah Derbendiler Hanedanlığı, Timurluların, Celayirler'in, Altın Orda'nın ve Karakoyunlular'ın Arran ve Şirvan'a hakim olma uğruna şiddetli mücadele yürüttükleri dönemde bile iktidarlarını sürdürerek Şirvanşahlar Devleti'ni ayakta tutabilmişti. Özellikle hanedanlığın kurucusu Şeyh I. İbrahim, söz konusu kudretli devletler arasında esnek siyaset yürüterek bağımsızlığını riske sokmamış, bu hükümdarlar arasında güç politikasını izleyerek en güçlülerin yanında durmaya çalışmıştı.³⁷

Tarihi kaynaklar Timur'un Şirvan topraklarından geçip giderken Şirvanşah I. İbrahim'in ona düzenlediği görkemli ziyafetlerden ve ona sunduğu kıymetli hediyelerden bahsetmektedir. Onun dâhiyane siyasi girişimleri neticesinde Şirvan toprakları, Timur'un işgalci birlikleri tarafından yıkıma maruz kalmamış, tam aksine daha da genişlemiştir. Şirvanşah Şeyh I. İbrahim, Karakoyunlu Kara Yusuf'la girdiği savaşta yenilmiş olmasına rağmen yüksek miktarda vergi ödemeyi kabul etmiş ve yeniden bağımsızlığını elde edebilmiştir. Fakat Şirvanşah Şeyh I. İbrahim'den sonraki dönemlerde Safeviler'le yaşanan mücadeleler bir zaman sonra Şirvanşahlar Devleti'nin tarih sahnesinden silinmesine neden olmuştur.³⁸

³⁵ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 79, 154; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 207-208, 213.

³⁶ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 154-155, 210.

³⁷ Cihangir Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu* (İstanbul: Sebat Matbaası, 1931), 119; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 294, 297; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 346.

³⁸ Şahin Fazil Ferzelibeyli, *Azerbaycan ve Osmanlı İmpariyası (XV-XVI. Asırlar)* (Bakü: Azerbaycan Devlet Neşriyyatı, 1995), 47; Sara Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 211, 297-298; Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 58-59; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 128; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 346; Minorskiy, *İstoriya Şirvana i Derbenda*, 171; Faruk

2. Safevi Şeyh Cüneyt'le (1447-1460) Mücadele

Safeviler'le ilk mücadele; Derbendiler Hanedanı'nın ikinci, Şirvanşahlar Devleti'nin ise otuz beşinci hükümdarı, Şirvanşah I. Halilullah b. Şeyh İbrahim (1417-1465) döneminde başlamıştır. Güney Azerbaycan'da büyük bir nüfuz sahibi olan ünlü Şeyh Safi Erdebilî'nin (1252-1334) torunu Şeyh Cüneyt, Karakoyunlu Cihanşah (1436-1467) tarafından Azerbaycan'dan kovulmuş, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a (1423-1478) sığınmıştır. Bu sırada Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Karakoyunlu Hükümdarı Cihan Şah ile savaş halinde idi. Şeyh Cüneyd, bu durumdan faydalanmak için Diyarbakır'da bulunan Uzun Hasan'ın yanına gitti. Uzun Hasan önce onu tutukladı, ancak Şeyh Cüneyd Cihan Şah'a karşı yanında bulundurduğu kuvvetlerden istifade edebileceğini söyleyince Uzun Hasan onu serbest bırakarak kız kardeşi Hatice Begüm ile evlendirdi. Şeyh Cüneyt Uzun Hasan'dan destek aldıktan sonra kendi devletini kurmak için Şirvan'a saldırmayı düşündü. O, Anadolu'ya yaptığı seferler sırasında topladığı 10.000 kişilik bir orduyla Şirvan'a saldırmayı planlıyordu. Aslın da bu saldırı Dağıstan'da yaşayan Çerkezler üzerine cihat düzenlemek için iyi bir bahaneydi.³⁹

Şeyh Cüneyt, Şirvan topraklarına girince bir daha çıkmamaya ve burada uzun süreliğine kalmaya karar verdi. Ancak Şirvanşah I. Halilullah, Şeyh Cüneyt'in niyetinin ve amacının farkındaydı. Bu nedenle Şirvanşah I. Halilullah, Karakoyunlu Cihanşah'ın desteklediği güçlü bir ordu ile Şeyh Cüneyt'in karşısına çıktı. İki ordu 1460 yılında Samur Nehri'nin sol kıyısındaki Kıpçak Köyü'nün yakınlarında yapılan kanlı savaşta Cüneyt'in birlikleri yenilgiye uğradı ve Cüneyt bu savaşta öldürüldü. Müritleri onun cesedini Samur Nehri'nin sağ kıyısındaki Gülhan Köyü'nde⁴⁰ defnettiler. Bu olaydan yüz sene sonra, Safevî I. Şah Tahmasb dedesinin kabri üzerinde bir türbe yaptırdı.⁴¹ Günümüzde bile bu türbe, yerli Sünni halk tarafından ziyaret edilmektedir.

Sümer, *Kara Koyunlular* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1967), 1/92; Şerafeddin Han, *Şerefname*, çev., Rıza Katı (İstanbul: Yaba Yayınları, 2010), 408.

³⁹ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 310; Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 67; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 132; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 355-356, 368-369; *Azerbaycan tarihi XIII-XVIII. Asırlar*, 3/90; "Safeviler", *Türk Ansiklopedisi* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1980), 28/32; Faruk Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999), 11; Şerafeddin Han, *Şerefname*, 463; Oktay Efendiyev, *Azerbaycan Safeviler Devleti* (Bakü: Şark-Garb Neşriyatı, 2007), 42; Tahsin Yazıcı, "Cüneyd-i Safevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/124.

⁴⁰ Günümüz Azerbaycan'ın Gusar ilinin Hezre köyünde.

⁴¹ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 310; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 133; Minorskiy, *İstoriya Şirvana i Derbenda*, 172; Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 67; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi*

3. Şeyh Haydar'la (1480-1488) Mücadele

Şeyh Haydar'la mücadele Şirvanşah I. Ferruh Yasar b. Halilullah (1465-1500) döneminde başladı. Şeyh Haydar, babası Şeyh Cüneyd'in siyasetini ısrarla sürdürdü. O, Uzun Hasan'ın kızı Alemşah Hanım'la evlenerek hükümdar dayısı ile ittifakı daha da pekiştirdi. Karakoyunlu Cihanşah ve Timurlu Ebu Said'le (1424-1469) mücadelede Uzun Hasan'a yardım etti. Uzun Hasan, 1470'te Şeyh Haydar'ı Erdebil'e getirerek Safevî tarikatının başına atadı.⁴²

Şeyh Haydar, dayısı ve kayınpederi Uzun Hasan'ın desteği sayesinde nüfuzunu güçlendirdi. O da babası Şeyh Cüneyt gibi Şirvan'ı işgal etmek istiyordu. Şeyh Haydar, babası Cüneyt'in öcünü almak için fırsat arıyordu. Bu amaçla "kâfir" Çerkezlerle savaşmak bahanesiyle 10.000 süvarilik bir ordu topladı ve Şirvan üzerinden Dağıstan'a geçip, Çerkezlerin yurduna saldırmak için Şirvanşah'tan izin istedi. Gereken izni aldıktan sonra Çerkezlerin yurdunu talan etti ve çok sayıda esirle Erdebil'e döndü. Şeyh Haydar, yine 1487'de Çerkezler üzerine baskın yaptı ve 6.000 esir alarak Erdebil'e döndü. 1488'de üçüncü kez Çerkezler üzerine saldırmak için annesi Hatice Hatun'u, Kum şehrinde bulunan ve annesinin yeğeni olan Sultan Yakup'un sarayına gönderdi. Bu sırada Sultan Yakup da kayınpederi olan Ferruh Yasar'dan Çerkezlerle savaşmak için Şeyh Haydar'a yardım etmesi talebinde bulundu.⁴³

Şeyh Haydar, hemen ordusuyla Erdebil'den Şirvan'a doğru hareket etti. Yol boyunca babası Şeyh Cüneyt'in çok sayıda müridi de ona katıldı. O, Aras Nehri'nin kıyısına vardığında artık kalabalık bir orduya sahipti. Şeyh Haydar Şirvanşah'ın yanına casus bir elçi gönderip Derbend Geçidi'ni açmasını ve İslam

---

ve Etnik Yapı, 356, 370; Bünyadov, *Azerbaycan Tarihi*, 3/90; Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 165, 176; Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 11.

⁴² Bünyadov, *Azerbaycan Tarihi*, 3/88, 90; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 316; Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 170, 177; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 136; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988), 195; Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 12; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 153; Ahmet Küçükalfa, *Şahlar-Sufiler-Türkmenler* (İstanbul, Savra Yayıncılık, 2011), 156; "Safeviler", 28/32; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 370; Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmâniye Târîhi*, Hazırlayan: Zuhuri Danışman (İstanbul: Son Havadis Yayınları, 1971), 3/113; Gıyas Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve I. Şah İsmâil Devri (907-930/1501-1524)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 59.

⁴³ Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 136; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 316-317; Minorskiy, *İstoriya Şirvana i Derbenda*, 172; Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 177; Tufan Gündüz, "Safeviler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/452; Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 12; Küçükalfa, *Şahlar-Sufiler-Türkmenler*, 157; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 371; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 147, 153; Şerafeddin Han, *Şerefname*, 463; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 61-63.

ordusuna⁴⁴ yardım etmesini talep etti. Aslında Şirvanşah'a casus bir elçi göndermekteki amacı onun ordusuyla ilgili bilgi toplamaktı. Zira bu ülke uzun süredir barış içinde yaşıyor ve askerler kendi evlerinde kendiişleri ile meşgul oldukları kanaatin de idiler. Şirvanşah'ın yanında ise sadece komutanları ve yakın dostları kalmıştı. Elçi geldiğinde Şirvanşah, evlatlarından birine düğün yapıyordu. O, elçiyi saygıyla kabul edip savaşa yardım etmek için kendi elçisiyle Şeyh Haydar'a bir miktar zırh, at ve askeri malzeme gönderdi.⁴⁵ Bu sırada casus elçi, Şirvanşah'ın elçisiyle birlikte dönerek, "Eğer saldırı yaparsak Ferruh Yasar için beklenmedik bir darbe olur ve bu imkândan istifade etmemek akılsızlıktır." dedi. Şeyh Haydar, Şirvanşah'ın elçisine kaba davranarak şöyle dedi: "Git, Şirvanşah'a de ki, biz onunla savaşmaya geldik. Babamın her damla kanı için tüm insanların başını keseceğim. Çarpışma şu gün olacak ve askerlerim çok beklemeden Şamahı'ya saldıracaktır." Şeyh Haydar, elçinin atını elinden aldı ve onu yaya olarak gönderdi. Elçi yaya olduğundan savaşa bir gün kala Şirvanşah'ın huzuruna varabildi. O, durumu anlattığında Ferruh Yasar büyük bir panik yaşadı. Çünkü onun askerleri dağınık olduğundan Şeyh Haydar'ın saldırısına karşı koyması mümkün değildi. Şeyh Haydar galip geldiği takdirde başkent Şamahı'nın sokaklarında çokça kan akacağı belliydi. Şirvanşah, elindeki az sayıda askerleri ile hazinesini, ailesini, ayrıca şehir nüfusunun yarısını Şamahı yakınlarındaki Gülistan Kalesi'ne götürdü. Ertesi gün Şeyh Haydar, ordusu ile savaş meydanına ilerledi. Ferruh Yasar, küçük bir birlik ile Gülistan Kalesi'nin yakınında durmuştu ve güçlerin eşit olmadığını farkındaydı.⁴⁶

Şeyh Haydar, saldırıya geçince Şirvanşah Gülistan Kalesi'ne çekilmek zorunda kaldı ve başkenti savunmasız bıraktı. Bunu fırsat bilen Şeyh Haydar, savunmasız şehir halkına saldırarak onlara acımadı. Kızılbaşlar⁴⁷ Şamahı'da çok sayıda insan kanı akıttı. Şeyh Haydar, bununla yetinmeyerek şehri yaktı ve daha sonra Gülistan Kalesi'ni kuşattı. Kalenin etrafında mancınıklar kurdurdu. Yedi ay kadar kuşatma altında kalan Ferruh Yasar, bir şekilde yardım için damadı Sultan Yakup'a bir elçi gönderdi. Elçi Sultan Yakup'un, Sultaniye'deki

⁴⁴ Şeyh Haydar kendi ordusuna bu adı vermiştir.

⁴⁵ Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 63; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, s. 317; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 371-372.

⁴⁶ Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 136; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 317-318; Halil Altay Göde, *Zeyneloğlu Cihangir'in Muhtasar Azerbaycan Tarihi Adlı Eserinin Çeviri ve İncelemesi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993), 77; Adel Allouche, *Osmanlı-Safevî İlişkileri/Kökenleri ve Gelişimi*, çev., Ahmet Emin Dağ (İstanbul: Anka Yayınları, 2001), 62; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 372; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 63-64.

⁴⁷ Safevî ordusunun savaşçıları başlarına, 12 Şii imamının şerefine 12 kırmızı çizgili kumaştan hazırlanmış sarık takıyorlardı. Bu nedenle Safevî ordusu "Kızılbaş ordusu", savaşçıları ise "Kızılbaşlar" diye adlandırıldı. (Bkz., Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkerler*, 177).

sarayına geldi ve olayları anlattı. Şeyh Haydar'ın artık kendisi için de bir tehlike olduğunu gören Sultan Yakup öfkeleni. Kayınpederi Ferruh Yasar'a yardım etmeye karar verdi ve hemen Sultaniye'den Erdebil yolu ile Şirvan'a hareket etti.⁴⁸

Akkoyunlu hükümdarı Sultan Yakup'un ordusuyla Şirvan'a geldiğini duyan Şeyh Haydar, kuşatmayı kaldırıp Derbend'e doğru hareket etti. Sultan Yakup, Şirvan'a vardığında ülkeyi tamamen viran olmuş halde gördü. Ferruh Yasar kaleden inerek birlikleriyle Sultan Yakup'un ordusuna katıldı. Ertesi gün onlar Samur Çayı'nı geçerek Derbend'e geldiler.⁴⁹

Onlar Şey Haydar'ın ordusuna, Elburuz Dağı'nın eteklerinde yetiştiler. 09 Temmuz 1488'de Şirvanşah Ferruh Yasar ve Akkoyunlu hükümdarı Sultan Yakup'un orduları, Şeyh Haydar'ın ordusuna saldırdı. Her iki ordu dağlık arazide ve uçurum kenarlarında savaştıklarından atlar ve askerler kayarak uçuruma düşüyorlardı. Buna rağmen her iki taraf inatla savaşıyordu. O sırada Şeyh Haydar okla boynundan ölümcül şekilde yaralandı. Kızılbaşlar onu araya alarak rakibin saldırılarını defetmeye gayret gösterdiler. Fakat güçleri tükendiğinden müttefik askerleri onların düzenini bozmayı başardı. Kızılbaşlar can vermekte olan Şeyh Haydar'ı savaş meydanında bırakarak kaçmak zorunda kaldı. Kapıcı Ali Ağa, Şeyh Haydar'ın başını kesti ve Şirvanşah'a götürdü. Şey Haydar'ın öldüğünü gören Kızılbaşlar tekrar savaş meydanına dönerek ölesiye savaştılar. Fakat müttefik orduları onları yenilgiye uğratmayı başardı. Akkoyunlu Sultan Yakup'un karargâhına gönderilen elçi, zafer haberiyle birlikte Şeyh Haydar'ın başını da götürdü. Sultan Yakup, Şeyh Haydar'ın kesilmiş başını birkaç günlüğüne ibreti âlem için teşhir ettikten sonra annesine (kendi halasına) verilmesini emretti. Ertesi gün ordusuyla başkent Tebriz'e gelen Akkoyunlu Sultan Yakup komutanlarına, Kızılbaşlardan geri aldıkları Şirvan şehirlerini Ferruh Yasar'a iade etmeleri yönünde bir emir verdi.⁵⁰

⁴⁸ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 318-319; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 195; Minorskiy, *İstoriya Şirvana i Derbenda*, 172; Recebli, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 177; Göde, *Zeyneloğlu Cihangir'in Muhtasar Azerbaycan Tarihi*, 77; Gündüz, "Safevîler", 35/452; *Azerbaycan tarihi*, 3/91, 168; Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 14; Küçükalfa, *Şahlar-Sufiler-Türkmenler*, 157; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 136; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 372; Şerafeddin Han, *Şerefname*, 464; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 64.

⁴⁹ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 319; Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 177; Şerafeddin Han, *Şerefname*, 464; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 372; *Azerbaycan tarihi*, 3/91; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 64.

⁵⁰ Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 136-137; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 32; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 356, 372; Şerafeddin Han, *Şerefname*, 457; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 195; *Azerbaycan tarihi*, 3/91, 168; Minorskiy *İstoriya Şirvana i Derbenda*, 172; Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 177-178; Göde, *Zeyneloğlu Cihangir'in Muhtasar*

Böylece, babası Cüneyt gibi, Şeyh Haydar'ın da Şirvan'ı işgal etme girişimi başarılı olmadı ve bu niyetleri onlar için tam bir felaketle sonuçlandı. Yaşanan olaylar Safevîlerin gözünde Şirvanşahlara karşı olan nefreti daha da artırmış oldu.⁵¹

4. Şirvanşah Ferruh Yasar'ın Şah İsmail'le Mücadelesi ve Cabanı Savaşı

Şey Haydar'ın ölümü, onun ailesinin ve Safevî tarikatına mensup müritlerin dağılmasına veya zayıflamasına sebep olmadı. Çünkü şeyhlerinin oğulları vardı. Bu sefer müritler Şey Haydar'ın büyük oğlu Sultan Ali'nin etrafında toplanmaya başladılar. Baş verenleri kendisine bir tehlike olarak gören Akkoyunlu Sultan Yakup, Şeyh Haydar'ın hanımı Alemşah Begüm'ü ve küçük yaşlardaki üç oğlunu, yani yeğenleri; Sultan Ali, İbrahim ve İsmail'i yakalayıp hapsetti. Önce onları Ermeni manastırı Akdamar Adası'na, sonra ise Şiraz'daki İstahr Kalesi'ne gönderdi. Onlar dört yıl kadar İstahr Kalesi'nde hapiste kaldılar. Sultan Yakup öldükten sonra, iktidara geçen Rüstem Bey (1493-1497), halası Alemşah Begüm'ün ricası üzerine onları hapisten çıkarttı ve Tebriz'e kendi yanına getirtti.⁵²

On üç yaşında iken Safevîlerin şeyhi olan İsmail, Akkoyunlu Devleti'nde yaşanan iç çekişmelerden yararlanarak Gilan üzerinden Erdebil'e geldi. Onun etrafında 300 civarında Kızılbaş müritleri toplandı. Ferruh Yasar'ın müttefiki olan Erdebil hâkimi Ali Bey onları şehre sokmadı.⁵³ Hal böyle olunca İsmail

---

Azerbaycan Tarihi, 77; Gündüz, "Safevîler", 35/452; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 65; "Safevîler" *Türk Ansiklopedisi* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1980), 28/32; "Safevîler", *Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*, (İstanbul: Meydan Yayınevi, 1988), 10/821; "Safevîler", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1966), 10/53-54; Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 14; Allouche, *Osmanlı-Safevî İlişkileri*, 62; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 147, 153; Küçükalka, *Şahlar-Sufiler-Türkmenler*, 157; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 136-137; Şerafeddin Han, *Şerefname*, 464; Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmâniye*, 5/27.

⁵¹ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 320; *Azerbaycan tarihi*, 3/91, 168; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 372; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 66; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 147.

⁵² Şerafeddin Han, *Şerefname*, 464; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 321; Allouche, *Osmanlı-Safevî İlişkileri*, 64-65; Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 14; Gündüz, "Safevîler", 35/452; Mustafa Eravcı, "Safevî Hânedanı", *Türkler* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 6/883; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 137-138; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 372-373; "Safevîler", 10/821 "Safevîler", 28/32; Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmâniye*, 5/30.

⁵³ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 322-323; Allouche, *Osmanlı-Safevî İlişkileri*, 69-70; Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 16-20; Küçükalka, *Şahlar-Sufiler-Türkmenler*, 158-160; *Azerbaycan tarihi*, 3/171-172; Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 179; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 154.

kendi müritleri ile Talış⁵⁴ vilayetine gitti. Talış hâkimi Muhammed, onları günümüzdeki Astara ilinin Erçivan Köyü'nde yerleştirdi. Haberi alan Ferruh Yasar, Talış hâkimi Muhammed'e, İsmail'i ona vermesine karşılık 1.000 altın teklif etti. Talış hâkimi Muhammed bu teklifi reddederek: "*Misafir Allah misafiridir ve onu korumak her Müslümanın kutsal borcudur.*" dedi. Akkoyunlu Şah Elvend'in (1498-1502) gönderdiği ceza birliğinin başındaki Kasım Bey, İsmail'in teslim edilmesini talep edince Talış hâkimi Muhammed Kur'an'a el basarak, "*İsmail'in ayakları Talış toprağında yoktur.*" diye yemin etti. Zira İsmail'i büyük bir sepetin içine koyup sık yapraklı bir ağaca asmışlardı. Bu nedenle sonraları bu ağacın olduğu köy "*Şahağac*" köyü olarak anıldı.⁵⁵

Onların niyeti küçük yaştaki İsmail'i yakalayıp Şirvanşah'a göndermekti. Ama bunu başaramadılar. İsmail, Talış ve Muğan vilayetlerinde bir sene kaldıktan sonra önce Gence'ye, sonra Erivan'ın güneyindeki Çukurset bölgesine, oradan da müritlerinin çoğunlukta olduğu Anadolu'ya yöneldi ve 1499 yılında Erzincan'a geldi. Erzincan'da Ustaclu Türkmenleri onu coşkuyla karşıladılar. Burada iken her tarafa haber gönderilerek İsmail'in şahlık mücadelesine giriştiği bildirildi. Ustaclu, Dulkadir, Şamlu, Rumlu (Sivas, Amasya, Tokat bölgeleri), Tekeli (Antalya bölgesi), Varsak (Maraş, Yozgat ve Tarsus bölgesi), Avşar, Kaçar, Çepni, başta olmak üzere Kızılbaş Türkmenleri, İsmail'in etrafında toplanmaya başladı. Ayrıca Erzincan'da bulunan Karacadağ Sufileri de dâhil Anadolu'daki Türkmen aşiretlerden 7.000 kişilik bir ordu İsmail etrafında toplandı. İsmail, Kızılbaş emirleri ile yaptığı toplantıda, Safevîlerin ezeli düşmanı Şirvanşah Ferruh Yasar'ın üzerine yürümeye karar verdi.⁵⁶

İsmail, Şirvanşahlar tarafından öldürülen dedesi ve babasının intikamını almak için, 1500 yılında ordusu ile Şirvanşah Ferruh Yasar'ın üzerine hareket etti. Şirvanşah Ferruh Yasar ise İsmail'e karşı koyamayacağını bildiği için Gülistan Kalesi'ne çekilme kararı aldı. Fakat kaleye ulaşmadan yolda Cabanı denilen yerde İsmail'in ordusu ile Şirvanşah Ferruh Yasar'ın ordusu karşı karşıya geldi.

⁵⁴ Günümüz Azerbaycan'da İran sınırına yakın bir bölgedir.

⁵⁵ Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 179-180; Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey, *Tekmiletül Ahbar*, Farsçadan çev., Ebülfez Rehimli (Bakü: İlim neşriyatı, 1996), 20-21; *Azerbaycan tarihi*, 3/171; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 373; Şerafeddin Han, *Şerefname*, 464; Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*, 46; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, s. 80.

⁵⁶ Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*, 46-48; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 322-323; Allouche, *Osmanlı-Safevî İlişkileri*, 69-70; Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 16-20; Küçükalfa, *Şahlar-Sufiler-Türkmenler*, 158-160; Bünyadov, *Azerbaycan tarihi*, 3/171-172; Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 180-181; Gündüz, "Safevîler", 35/452; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 154; Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 21; "Safevîler", 10/54; Şerafeddin Han, *Şerefname*, 464; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 83-85.

1500 yılının sonbaharında Şirvanşah Ferruh Yasar ve Şirvanlılar için felaketle sonuçlanacak kanlı bir savaş yaşandı.⁵⁷

Bu savaşta Ferruh Yasar'ın ordusu yenilgiye uğradı. Ferruh Yasar, tüm askerlerini ve komutanları savaş meydanında kaybettikten sonra yalnız kaldı. Atıyla Buğurt Kalesi'ne doğru kaçmak isterken Kızılbaş askerleri onu yakaladı. Kızılbaşlardan Şahgeldi Ağa adlı birisi Ferruh Yasar'ın başını keserek Şah İsmail'e götürdü. Esir Şirvan askerleri Ferruh Yasar'ın ölüsünü tanıyıp onu gömdüler.⁵⁸ Fakat Tarihçi Hasan Rumlu, Ferruh Yasar'ın cesedinin Şah İsmail'in emri üzere yakıldığını söyler.⁵⁹

Ferruh Yasar, öldükten sonra Şah İsmail babasının ve dedesinin öcünü almak için tüm esirleri öldürttü. Ölen askerlerin başlarından kuleler yapıldı. Şah İsmail, üç gün savaş alanında kaldıktan sonra başkent Şamahı'ya girdi. Şamahı'da onu Seyyidler, Kadılar ve şehir eşrafı karşıladı. Şehre giren Şah İsmail, Şirvanşah'ın tahtında oturdu.⁶⁰

Otuz beş yıl kadar hükümdar olan Şirvanşah Ferruh Yasar'ın ömrü böylece sona erdi. Ferruh Yasar'ın ölümünden sonra, Şirvanşahlar Devleti'nin varlığı sona ermedi. Şirvanşah tahtına, 1500 yılında onun oğlu Behram Bey geçti. O,

⁵⁷ Bünyadov, *Azərbaycan tarixi*, 3/172; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 323-324; Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 20; Küçükkalfa, *Şahlar-Sufiler-Türkmenler*, 160; Recebli, *Azərbaycan Tarixi Oçerkler*, 181; Eravcı, "Safevî Hânedanı", 6/884; Rumlu Hasan, *Şah İsmail Tarixi (Ahsenü't Tevarih)*, çev., Cevat Cevan (Ankara: Ardıç Yayınları, 2004), 53-54; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 356, 374; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 139; İsmayıl, *Azərbaycan Tarixi*, 154; Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 21-22; Şerafeddin Han, *Şerefname*, 464-465; Efendiyev, *Azərbaycan Safevîler Devleti*, 48-49; Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmâniye*, 5/32; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 86-87.

⁵⁸ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 324; Allouche, *Osmanlı-Safevî İlişkileri*, 70; Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 20; Küçükkalfa, *Şahlar-Sufiler-Türkmenler*, 160; Bakıhanov, *Gülüstani İrem*, 64; Minorskiy, *İstoriya Şirvana i Derbenda*, 172-173; Recebli, *Azərbaycan Tarixi Oçerkler*, 181; Gündüz, "Safevîler", 35/452; Rumlu Hasan, *Şah İsmail Tarixi*, 55; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 139; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 374; Şerafeddin Han, *Şerefname*, 465; Efendiyev, *Azərbaycan Safevîler Devleti*, 48; *Azərbaycan tarixi*, 3/172-173, 180; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 87.

⁵⁹ Rumlu Hasan, *Şah İsmail Tarixi*, 55; Allouche, *Osmanlı-Safevî İlişkileri*, 70, 82; Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 20; Küçükkalfa, *Şahlar-Sufiler-Türkmenler*, 160; Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 22.

⁶⁰ Efendiyev, *Azərbaycan Safevîler Devleti*, 49; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 32; Minorskiy, *İstoriya Şirvana i Derbenda*, 173; Allouche, *Osmanlı-Safevî İlişkileri*, 82; Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 22; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 374; Rumlu Hasan, *Şah İsmail Tarixi*, 55; İsmayıl, *Azərbaycan Tarixi*, 154; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 87.

bir yıl hâkimiyet sürdükten sonra 1501'de kendi eceli ile öldü. Kaynaklarda onun hâkimiyetine dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bu arada Şah İsmail Tebriz'e girmiş, Azerbaycan topraklarının büyük bir bölümünü kendi hâkimiyetinde birleştirerek Safevî Devleti'ni kurmuş ve kendisini Şah ilan etmiştir.⁶¹

Şirvanşahlar Devleti, Şah İsmail'in saldırılarından sonra ağır bir darbe almış ve eski dönemlerdeki gücünü kaybetmiş olsa da varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

5. Şirvanşah II. İbrahim b. Ferruh Yasar (1502-1524) ile Şah İsmail (1501-1524) Arasında Nikah Diplomasisi

II. İbrahim veya Şeyhşah, Şirvanşahlar Devleti'nin 40. Hükümdarı idi. Şah İsmail'den kaçarak Gilan'a sığınan Şeyhşah, 1502'de Şirvan'a dönerek yeğeni Sultan Mahmud'un bıraktığı Şirvanşah tahtına oturdu. Kızılbaş vali Şahgeldi Ağa, Şirvan'ı terk etmek zorunda kaldı. Şirvan halkı Şeyhşah'ın adil idaresinden memnun idi. Şeyhşah'ın Şah İsmail'e sığınan yeğeni Sultan Mahmud, 1505/6 yılında Şirvan tahtını geri almak için Kızılbaş askerleri ile Şirvan'a saldırdı. Sultan Mahmud, Şeyhşah'ın sığındığı Gülistan Kalesi'ni üç ay kuşatma altında tuttu. Şeyhşah, çok zor durumda kalmıştı. Fakat Sultan Mahmud uykudayken kölesi Kara Bey'in, efendisinin başını keserek Şeyhşah'a göndermesi onu ölümden ve yenilgiden kurtardı. Şeyhşah sabahı beklemeden kaleden çıktı ve ani bir saldırıyla Kızılbaş askerlerinin çoğunu öldürdü ve kalanlarını da esir aldı.⁶²

Şeyhşah, Kızılbaş askerlerini yenilgiye uğratsa da ancak Şah İsmail'in hâkimiyetini tanıdıktan ve onun adına para bastırdıktan sonra iktidarını sürdürebilmiştir.⁶³ Fakat tüm bunlara rağmen Şeyhşah, Şirvan'ı bağımsız idare etmek fikrinden vazgeçmemiştir. Bu bağlamda Şirvan topraklarının bağımsız

⁶¹ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 327, 330; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 356, 374-375; Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 64; Minorskiy, *İstoriya Şirvana i Derbenda*, 173; Rumlu Hasan, *Şah İsmail Tarihi*, 57-58, 65; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 140-141; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 155, 159; Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*, 51-54, 67, 69; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 89-93, 180; Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 182-183; Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 21-22.

⁶² Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 357; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 180-181; Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 65; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 333; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 141-142; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 159; Minorskiy, *İstoriya Şirvana i Derbenda*, 173; *Azerbaycan tarihi*, 3/180; Barthold, "Şirvanşah", 11/575; Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*, 67, 69.

⁶³ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 333; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 357; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 158; Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*, 67, 69-70; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 181.

hükümdarı olabilmesi için Osmanlı Devleti ile birtakım diplomatik görüşmelerde bile bulunmuştur. Bunun yanı sıra Şah İsmail'in 1507/8'de Dulkadiroğulları'nın isyanını bastırmak için Maraş vilayetine hareket etmesini fırsat bilen Şeyhşah, Şah İsmail'e vermekte olduğu haracı ödemediği gibi gelen elçilere saygı göstermedi. Bu tarihten itibaren Şeyhşah, yeniden kendi adına sikke darp etmeye başladı. Şah İsmail, Şeyhşah'ın haraç vermek istememesi üzerine 1509'da ikinci kez Şirvan üzerine yürüdü. Haberi alan Şeyhşah, güç dengesini dikkate alıp dağlardaki Buğurt Kalesi'ne çekildi. Şah İsmail komutanlarına Şamahı'yı ele geçirme emri verdi. Kendisi ise Bakü'ye doğru hareket etti. Bakü Kalesi'nin komutanı Şah İsmail'in karargâhına gelerek itaat ettiğini bildirdi ve kalenin anahtarlarını ona teslim etti. Şah İsmail, Bakü'den Şaberan'a gitti. Şaberan ve diğer Şirvan kalelerinin hâkimleri de Şah İsmail'in huzuruna gelip itaat ettiklerini bildirdiler. Şah İsmail bu kalelerin yönetimini Hüseyin Lala Bey Şamlu'ya tahsis etti.⁶⁴

Şah İsmail, Şirvan'ı tamamen ele geçirdikten sonra Babası Şeyh Haydar'ın 22 yıl Şirvan topraklarında gömülmüş cesedinin kalıntılarını da Erdebil'e taşıttı ve orada aile türbesine defnettirdi. Şah İsmail, Şirvan üzerinde egemenliğini tekrar sağladıktan sonra Tebriz'e döndü ve Horasan bölgesini ele geçirmek için savaş hazırlıklarına başladı. Şah İsmail'in zaferlerini ve gücünü gören Şeyhşah, onunla yakınlık kurmaya karar verdi ve haraç ödemeyi kabul etti.⁶⁵

Şah İsmail, 1510/11'de Horasan'da Özbek hükümdarı Şeyban Han'a galip gelince Şeyhşah, diğer hâkimler gibi Şah İsmail'in sarayına elçi gönderdi ve onu tebrik etti. Bundan sonra Şah İsmail'le dostluk ilişkileri hiç kesilmedi. 1518'de Tebriz Sarayı'nda şehzade Sam Mirza'nın doğumu kutlanırken Şah İsmail, Şeyhşah'ı da Tebriz'e davet etti. Şeyhşah, Şah İsmail'in daveti üzere kıymetli hediyelerle birlikte kendi oğlunu Safevî Sarayı'na gönderdi ve eğer Şah İsmail emrederse bizzat kendisinin de Safevî Sarayı'na gelebileceğini beyan etti.⁶⁶

⁶⁴ Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 184; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 333-334; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 375; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 142-144; Rumlu Hasan, *Şah İsmail Tarihi*, 133; *Azerbaycan tarihi*, 3/180; Şerafeddin Han, *Şerefname*, 475; Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*, 70; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 181.

⁶⁵ Rumlu Hasan, *Şah İsmail Tarihi*, 133-134; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 334; Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 184; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 144; Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 65; *Azerbaycan tarihi*, 3/180; Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*, 70.

⁶⁶ Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 35; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 334-335; Eravcı, "Safevî Hânedanı", 6/885; "Safevîler", 10/821; "Safevîler", 10/54; Gündüz, "Safevîler", 35/452; Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 185; Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*, 55; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 376; Zeyneloğlu,

Hasan Bey Rumlu'nun aktardığına göre Şeyhşah, 1518/19'da Reşt hâkimi Emîr Debbac ve Lâhican valisi Karkiya Sultan Ahmet'le birlikte, Şah'ın Tebriz'deki sarayına geldi. Şah İsmail ona iltifat etti ve ikramda bulundu. Şirvan'ı yönetmekle ilgili yeni fermanlar verdi ve onu ülkesine uğurladı.⁶⁷ Şeyhşah, söz verdiği gibi oğlu Sultan Halil'i değerli hediyelerle Şah İsmail'in sarayına gönderdi ve dostluk ilişkilerini daha da güçlendirmek amacıyla, Şah'ın kızını oğluna istedi. Teklif kabul edildi ve Şah İsmail kızı Perihan Hanım'ı Şeyhşah'ın oğlu Sultan Halil'le nikahladı.⁶⁸

Şah İsmail, Çaldıran'da yenildikten sonra gelecekte Sultan Selim tarafından düzenlenebilecek akınlarda, Şeyhşah'ın yardımından yararlanmak niyetiyle, Şirvanşahla ilişkilerini daha da pekiştirmek istedi. Bu amaçla kendi kızını onun oğluna vermekle kalmayarak 1523'te Şeyhşah'ın kızıyla evlenmek istediğini bildirdi.⁶⁹ Şah İsmail, Şeyhşah'ın kızını istemek için kendi adamlarını değerli hediyelerle Şeyhşah'a gönderdi. Bu tekliften son derece memnun kalan Şeyhşah, Şah İsmail'in elçilerini saygıyla kabul etti ve kızını elçilerle birlikte Şah İsmail'e gönderdi. 05 Kasım 1523'te Tebriz yakınlarında Şah İsmail'le Şirvanşah Şeyhşah'ın kızının muhteşem bir düğünü oldu.⁷⁰

Safevîlerle Şirvanşahlar arasında olan bu iyi ilişkiler, ilerleyen zamanlarda Şah İsmail'in ölümüyle, olumsuz yönde değişti ve Safevîlerin ikinci hükümdarı Şah I. Tahmasb, Şirvanşahlar Devleti'ni tarih sahnesinden silmeye karar verdi.

6. Şah I. Tahmasb'ın (1524-1576) Şirvanşahlar Devleti'ni Ortadan Kaldırması

II. İbrahim (Şeyhşah), 1524'te vefat ettikten sonra Şirvan'ı onun büyük oğlu, II. Halilullah olarak tanınan Sultan Halil idare etmeye başladı. O, Şah İsmail'in kızı Perihan Hanım'la evlendiği için Safevîlerin himayesi altındaydı. Onun döneminde Şirvanşahlar Devleti'nin Safevî Sarayı ile ilişkileri daha da pekişti.⁷¹

Şirvanşahlar Yurdu, 144-145: Şerafeddin Han, *Şerefname*, 477; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 182.

⁶⁷ Rumlu Hasan, *Şah İsmail Tarihi*, 207-208; Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 36; Şerafeddin Han, *Şerefname*, 494; Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 31; Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*, 66; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 182.

⁶⁸ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 335; "Safevîler", 28/32; Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 37; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 145; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 182.

⁶⁹ Şahin Fazil Ferzelibeyli, *Azerbaycan ve Osmanlı İmpariyası (XV-XVI. Asırlar)*, 53; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 182.

⁷⁰ Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 146; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 335; "Safevîler", 28/32; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 182; Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 37.

⁷¹ Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 65; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 182; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 336; Minorskiy, *İstoriya Şirvana i Derbenda*, 173-174; Efendiyev,

Fakat Şah İsmail, 1524'te öldükten sonra Safevîlerin Şirvanşahlarla olan ilişkileri değişti. Safevî tahtına geçen 12 yaşındaki Şah İsmail'in oğlu Şah I. Tahmasb, eniştesi olan Sultan II. Halilullah'tan şüphelenmeye başladı. Bu nedenle Şah I. Tahmasb, Sultan II. Halilullah'a itibar etmediği için Şirvanşahlar Devleti'ni tarih sahnesinden silmeyi ve sülaleyi tamamen ortadan kaldırmayı düşünüyordu.⁷² Nitekim bu durum Şirvanşah'ın, Gilan Biyapış hâkimi Sultan Muzaffer'e sığınma hakkı vermesinden sonra daha da derinleşti. Zira Sultan Muzaffer, Kanuni Sultan Süleyman Tebriz'i ele geçirdiğinde, Şah Tahmasb'a bağlı olduğu halde ona ihanet etmiştir.⁷³

Şirvanşah II. Halilullah, 12 yıl Şirvan'da hüküm sürdükten sonra 06 Kasım 1535'te tahtına kendinden soran hiçbir kimseyi bırakmadan vefat etti. Evladı olmadığından Şirvan'da hâkimiyet uğruna i kargaşalar başladı.⁷⁴ II. Halilullah, vefat ettikten sonra Şirvan beyleri birkaç ay iktidarda zor tutuna bildiler. Bu durumdan kurtulmak ve devlet yönetiminin fazla zafiyete uğramaması için II. Ferruh Yasar'ın oğlu ve Şeyhşah'ın torunu on beş yaşındaki Şahruh'u (1535-1538) acilen Dağistan'dan Şamahı'ya getirerek Şirvanşahlar tahtına çıkarttılar.⁷⁵ Fakat Şahruh döneminde Şirvanşah Derbendî hanedanı yıkıma uğradı. Şirvan'da iktidarı çocuk yaştaki Şahruh'un adına, başta emir Hüseyin Bey Lala olmak üzere Şirvan beyleri yönetiyordu. Tarihi kaynaklar Şirvan'da

---

Azerbaycan Safeviler Devleti, 66; Ferzelibeyli, *Azerbaycan ve Osmanlı İmpiriyası*, 54; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 158, 159; Efendiyev, *Azerbaycan Safeviler Devleti*, 84; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 147.

⁷² Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 336-337; Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oerkler*, 188; Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 38; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 158, 159; Bünyadov, *Azerbaycan tarihi*, 3/181-182; Şerafeddin Han, *Şerefname*, 497; Eravcı, "Safevî Hânedanı", 6/886; "Safeviler", 10/54; "Safeviler", 10/821; Gündüz, "Safeviler", 35/453; "Safeviler", 28/32; Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 57; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 380; Rumlu Hasan, *Şah İsmail Tarihi*, 226; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 182.

⁷³ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 337; Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 56; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 147; Efendiyev, *Azerbaycan Safeviler Devleti*, 84-85; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 183.

⁷⁴ Minorskiy, *İstoriya Şirvana i Derbenda*, 174; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 337; Bakıhanov, *Gülüstan-ı İrem*, 65; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 159; Efendiyev, *Azerbaycan Safeviler Devleti*, 85; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 357; *Azerbaycan tarihi*, 3/182; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 183.

⁷⁵ Efendiyev, *Azerbaycan Safeviler Devleti*, 85; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 357; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 183; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 339; Barthold, "Şirvanşah", 11/575; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 147.

artık hiçbir kanun ve kuralın kalmadığından, beylerin başına buyruk davranmalarından, halkın düştüğü ağır durumdan haber vermektedir.⁷⁶

Yaşanan olaylar sonucu 1537 yılında, kendisini Şeyhşah'ın oğlu Sultan Muhammed diye adlandıran, Kalenderî tarikatına mensup bir meczup dervişin önderliğinde halk isyan etti. O, çok sayıda isyancıyla Şamahı'ya doğru hareket etti. Şahruh, komutanları arasında birlik olmadığından isyancıların önüne çıkmaya cesaret etmedi ve Şamahı şehrini terk ederek Buğurt Kalesi'ne sığındı. Kalenderî meczup derviş şehri savaşızsız ele geçirdi. Fakat güçlü bir lider olmadığı için isyancılar üzerinde düzen kuramadı ve halkın itirazları yükselmeye başladı. Birkaç ay Şamahı'da kaldıktan sonra isyancılar kendi aralarında anlaşmazlığa düştü ve şehri terk ederek Salyan kentine doğru hareket ettiler. Kalenderî dervişin geri çekildiğini duyan Şahruh, Buğurt Kalesi'nden çıkarak birlikleri ile isyancıların peşine düştü. Salyan yakınlarında onları yenilgiye uğrattı ve liderlerini öldürttü.⁷⁷

İsyan bastırıldıktan sonra Kalenderî Dervişî destekleyen ve Safevî Sarayı'nın talimatı ile faaliyet gösteren II. Halilullah'ın dul karısı Perihan Hanım, Tebriz'e giderek ülkenin düştüğü durumu ve Şirvan'ı kolaylıkla ele geçirebileceğini kardeşi Şah I. Tahmasp'a anlattı. Aynı zamanda kardeşini Şirvan'ı işgal etmeye tahrik etti.⁷⁸ Şirvan'ı çoktan Safevîler Devleti'ne ilhak etmeyi düşünen Şah I. Tahmasp için bu iyi bir fırsattı. Böylece Şah I. Tahmasp, kardeşi Elkas Mirza komutasında 20.000 kişilik bir Kızılbaş ordusunu Şirvan üzerine gönderdi. 1538 yılında Elkas Mirza, Şirvan'a girerek Şirvan'ın en sağlam kaleleri olan Gülistan ve Buğurt Kalesi'ni kuşattı.⁷⁹

Şah I. Tahmasp'ın adamları Şahruh'a giderek kendisinin affedileceğinin yanı sıra birtakım vaatler de verdiler. Aynı zamanda Şamahı'nın tüm ileri gelenlerine için de her türlü vaatler verildi. Fakat vaatlerin hepsi yalan çıktı. Ertesi gün Şahruh ve Şirvan eşrafı, saraylarının ve hazinelerinin anahtarlarını

⁷⁶ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 339; Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*, 85; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 183.

⁷⁷ Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*, 85-86; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 148; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 339; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 357, 384; *Azerbaycan tarihi*, 3/182; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 183.

⁷⁸ Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 11; Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*, 86-87; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 339-340; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, s. 357; *Azerbaycan tarihi*, 3/82.

⁷⁹ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 340; Eravcı, "Safevî Hânedanı", 6/887; Şerafeddin Han, *Şerefname*, 518; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 148-149; Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 189; Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 60; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 159; Bünyadov, *Azerbaycan tarihi*, 3/182; Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*, 87.

kıymetli hediyelerle birlikte Şah I. Tahmasb'a sundular. Şah I. Tahmasb, sunulan hediyelerin yanı sıra Şirvanşahlar'ın XIII. yüzyıldan beri Buğurt Kalesi'nde sakladıkları hazineye de el koydu. Daha sonra Şah I. Tahmasb, Şirvan halkına isyan çıkaranlarla ve zalimlerle savaşma bahanesiyle Şirvan eşrafından pek çok kişni mallarına el koydu ve idam ettirdi. Topraklarını da Kızılbaş aşiretlerinin üst sınıflarına verdi.⁸⁰

Şerafeddin Han Bitlisi'nin aktardığı bilgilere göre Kızılbaşlar acımasızca kalede bulunan 600'e yakın kişiyi öldürdü. Hatta Şah I. Tahmasb dedesi Şeyh Haydar'ın kan bedeli olarak birkaç Şirvan eşrafını bizzat kendi eliyle öldürdü.⁸¹ Şah I. Tahmasb, Şirvan'ı kardeşi Elkas Mirza'ya ikta olarak tahsis etti. Şirvanşah Şahruh'u da bir köle gibi kelepçelere vurarak Tebriz'e götürdü ve 1539'da gizlice idam ettirdi. Böylece Şirvanşah Şahruh'un hayatı Şah I. Tahmasb'ın emriyle son buldu.⁸²

Şah I. Tahmasb, 1538'de Şirvanşahlar Hanedanı'nın yıkıldığını ve Şirvan'ı Safeviler Devleti'ne ilhak ettiğini ilan etti. Şirvan bölgesi Şah'ın kardeşi Elkas Mirza'nın yönetiminde bir vilayete çevrildi. Şirvan'ın neredeyse tüm eşrafı öldürüldü ve toprakları Kızılbaş emirlerine dağıtıldı.⁸³

Şirvanşahlar Devleti'nin lağvedilmesinden memnun olmayan Şirvanlılar, devletlerinin bağımsızlığını yeniden sağlamaya çalıştılar. Asırlarca bağımsız yaşamış Şirvanlılar, Safevî yönetimine karşı bazı bölgelerde bir dizi isyanlar başlatarak Kızılbaşlara direnç gösterdiler. Fakat başarılı olamayarak yenilgiye uğradılar.

⁸⁰ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 341; Efendiyev, *Azerbaycan Safeviler Devleti*, 87; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 149; *Azerbaycan tarihi*, 3/183.

⁸¹ Şerafeddin Han, *Şerefname*, 518.

⁸² Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 341; Efendiyev, *Azerbaycan Safeviler Devleti*, 87; Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmâniye Târîhi*, 6/52; Bakıhanov, *Gülûstan-ı İrem*, 65; Minorskiy, *İstoriya Şirvana i Derbenda*, 174; Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 189; Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 60; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 159; *Azerbaycan tarihi*, 3/183; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 183.

⁸³ Şerafeddin Han, *Şerefname*, 518; Efendiyev, *Azerbaycan Safeviler Devleti*, 87-88; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 341; Barthold, "Şirvanşah", 11/575; Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 357; Minorskiy, *İstoriya Şirvana i Derbenda*, 174; Recebli, *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*, 189; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 183; Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 60; Ferzelibeyli, *Azerbaycan ve Osmanlı İmpiriyası*, 54; *Azerbaycan tarihi*, 3/183; İsmayıl, *Azerbaycan Tarihi*, 159.

7. Şirvanşahların Yıkılışından Sonra Şirvan'ın Durumu

Şirvan'da yaşanan sonraki olaylar Osmanlı müdahaleleri ve Şirvanşahlar soyundan Burhan Ali Sultan, Ebubekir Mirza, Kasım Mirza ve diğer şahısların liderliğinde Şirvanşahların Safevîler'e karşı isyanları ile ilgilidir.⁸⁴

Şirvanşahların soyu, yaşanan olaylarla son bulmadı.⁸⁵ Şirvanşahların 41. hükümdarı II. Halilullah'ın oğlu Burhan Ali Sultan Dağıstan'da uzun süre akrabalarının yanında kaldıktan sonra büyük bir ordu toplayarak 1544'te Elkas Mirza ile savaşmak için Şirvan'a doğru hareket etti ve Şirvan'ı geri almaya çalıştı. Fakat Elkas Mirza ile yaptığı birkaç savaştan sonra yenildi ve tekrar Dağıstan'a çekildi. Sultan Süleyman 1548'de büyük bir orduyla Şah I. Tahmasb'ın üzerine yürüdü. Şah I. Tahmasb ülkenin içlerine doğru çekildi. Burhan Ali Sultan, Dağıstan'dan hareket ederek Sultan Süleyman'ın birliklerine katıldı. Sultan Süleyman, Burhan Ali Sultan'ı Şirvan'ı ele geçirmek için bir müfrezesiyle Şirvan üzerine gönderdi. Burhan Ali Sultan Şirvan'da hakimiyeti ele geçirmeyi başarsa da onun hakimiyeti uzun sürmedi. Osmanlı'nın Azerbaycan topraklarından geri çekilmesinin ardından Şah I. Tahmasp, Burhan Ali'nin üzerine Ustaclu Abdullah Han'ın komutasında bir birlik göndermek istedi. Fakat Burhan Ali'nin aniden ölüm haberi geldi. Şirvanlılar Mihrab adlı birisini onun yerine geçirdiler. 1551 yılında Ustaclu Abdullah Han, Şirvan'da Savefi idaresini yeniden tesis etti. Mihrab ise kaçmak zorunda kaldı.⁸⁶

Osmanlı XVI. yüzyıl boyunca Şirvan'la olan ilişkilerini sürdürdü, mahalli liderleri bile "Şirvanşah" unvanıyla andı. 1579'da Ebû Bekir b. Burhan Ali bir süre Osmanlı valisi sıfatıyla görev yaptıysa da 1607'de Savefi egemenliğinin kesin kurulmasıyla Şirvanşahlar Hanedanı tarih sahnesinden tamamen silindi ve Şirvanşahlardan geriye sadece bir ad kaldı.⁸⁷ Böylece VI. yüzyılda ortaya çıkan, 861 yılında ise Arap kökenli Mezyedi Hanedanlığı'nın başında bulunduğu ve zamanla yerel bir devlete dönüşen Şirvanşahlar Devleti 1.000 yıl kadar varlığını

⁸⁴ Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 342; Barthold, "Şirvanşah", 11/575; *Azerbaycan tarihi*, 3/184.

⁸⁵ Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, s. 357

⁸⁶ Şerafeddin Han, *Şerefname*, 528-529; Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmâniye Târîhi*, 6/202; Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*, 96-97; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 150-151; Ferzelibeyli, *Azerbaycan ve Osmanlı İmpariyası*, 54-55; Bakıhanov, *Gülûstan-ı İrem*, 55; Minorskiy, *İstoriya Şirvana i Derbenda*, 174; *Azerbaycan tarihi*, 3/184; Hacı Zeynelabidin Ali Abdi Bey Şirazi, *Tekmiletül Ahbar*, 71; Aşurbeyli, *Şirvanşahlar Devleti*, 342-343.

⁸⁷ Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, s. 357; Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmâniye Târîhi*, 6/202; Zeyneloğlu, *Şirvanşahlar Yurdu*, 153-154; Ferzelibeyli, *Azerbaycan ve Osmanlı İmpariyası*, 56.

sürdürdükten sonra Safevilerle girdiği mücadele sonucu tarih sahnesinden silinmiş oldu.⁸⁸

Sonuç

Azerbaycan kadim medeniyetlere ev sahipliği yapan kültürel açıdan zengin bir coğrafyadır. Orta Asya'dan gelen Türk soylu aşiretlerin yanı sıra İslam ordularının coğrafyayı fethetmesi sonucunda yeni ve farklı kültürler bu coğrafyaya başka bir zenginlik ve güzellik katmıştır. Bereketli topraklara sahip olan Şirvan bölgesinde, ilk ve orta çağlardan itibaren Türk, Fars ve Arap kökenli halklar, yerel Kafkas halkları ile akrabalık ilişkileri ve dini-kültürel yakınlaşmalar sonucunda kaynaşmış, zamanla Ehli Sünnet inancına sahip yeni bir Müslüman Türk Azerbaycan kültürü ortaya çıkmıştır. Hatta söz konusu inanca sahip olan halklar kendilerine Şirvanşahlar adında güçlü bir devlet kurmayı ve asırlarca barış ve hoşgörü içerisinde yaşamayı başarmışlardır.

Şirvanşahlar Devleti yerleştiği coğrafya açısından dönemin en kudretli devletleriyle ikili politikalar izleyerek bir şekilde karşılıklı anlaşma yolu ile varlığını b. yıl kadar sürdürmeyi başarmıştır. Fakat Safevilerle girdiği mücadeleler sonucunda tarih sahnesinden silinmeye mahkûm olmuştur. Safeviler tüm Azerbaycan topraklarını tek bir devlet çatısı altında birleştirme politikasından hiç vaz geçmemişlerdir. Tabii ki bu girişim tek devlet geleneği açısından çok önemli bir faktördür. Ama Şii inancına sahip Safeviler, Şirvan dahil Azerbaycan'ın farklı bölgelerinde yaşayan Hanefî ve Şafiî mezheplerine mensup Müslüman halkı bir dönem şiddet, baskı ve eziyetlere maruz bırakmış, onlara hayat hakkı tanımamışlardır. Fakat yapılan baskı ve zulümlere rağmen Şirvan halkı mensup oldukları Hanefî ve Şafiî inancını günümüze kadar korumayı başarabilmiştir. Hatta günümüz Şirvan bölgesinin nüfusu büyük oranda halen Hanefî ve Şafiî mezheplerine mensuptur. Şirvan'da günümüze kadar süregelen “*Şah da bilir Şirvan Sünni'dir, taht da bilir Şirvan Sünni'dir*” atasözü söylediklerimizin en güzel kanıtı niteliğindedir.

Kaynaklar

- Ali Abdi Bey, Hacı Zeynelabidin. *Tekmiletül Ahbar*. çev. Ebülfez Rehimli. Bakü: İlim Neşriyatı, 1996.
- Aliyev, İlham. *Kafkasya'da İmparatorluklar ve Ermenilerin Azerbaycan Arazilerine Göç Ettirilmesi*. Bakü: 2012.
- Allouche, Adel. *Osmanlı-Safevî İlişkileri/Kökenleri ve Gelişimi*. çev., Ahmet Emin Dağ. İstanbul: Anka Yayınları, 2001.

⁸⁸ Mehmetov, *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı*, 357; Şükürov, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu*, 183.

- Aşurbeyli, Sara. *Şirvanşahlar Devleti VI-XVI. Asırlar*. Bakü: Avrasya Press Neşriyatı, 2006.
- Bakıhanov, Abbasguluğa. *Gülüstan-ı İrem*. Bakü: Müminin Neşriyatı, 2001.
- Barthold, W. "Şirvanşah". *İslam Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahya. *Fütuhü'l-Büldân*. çev., Mustafa Fayda. İstanbul: Siyer Yayınları, 2013.
- Bünyadov, Ziya. *Azerbaycan VII-IX Asırlarda*. Bakü: Şark-Garb Neşriyatı, 2007.
- Efendiyev, Oktay. *Azerbaycan Safevîler Devleti*. Bakü: Şark-Garb Neşriyatı, 2007.
- Eravcı, Mustafa. "Safevî Hânedanı". *Türkler*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Ferzelibeyli, Şahin Fazil. *Azerbaycan ve Osmanlı İmparatorluğu (XV-XVI. Asırlar)*. Bakü: Azerbaycan Devlet Neşriyatı, 1995.
- Ferzelibeyli, Şahin Fazil. *XV Asr Azerbaycan Devletlerinin Kuruluşu*. Bakü: Elm-Tahsil Neşriyatı, 2003.
- Göde, Halil Altay. *Zeyneloğlu Cihangir'in Muhtasar Azerbaycan Tarihi Adlı Eserinin Çeviri ve İncelemesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993.
- Gurbanov, Abbas. *Abbâsiler Döneminin İlk Asrında Azerbaycan (132–232/750–847)*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Gündüz, Tufan. "Safevîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Hayrullah Efendi. *Devlet-i Aliyye-i Osmâniye Târîhi*. Hazırlayan: Zuhuri Danışman. İstanbul: Son Havadis Yayınları, 1971.
- İbn Hurdazbih. *Yollar ve Ülkeler Kitabı*. çev. Murat Ağarı. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008.
- İbnü'l-Esir. *el-Kâmil fit-tarih*. çev., Abdullah Köşe. İstanbul: Bahar Yayınları.
- İsmayıl, Mahmud. *Azerbaycan Tarihi*. Bakü: Azerbaycan Poligrafya Birliği Neşriyatı, 1997.
- Komisyon. "Derbend". *Azerbaycan Sovyet Ensklopediyası*. C. 3. Bakü: 1987.
- Komisyon. "Safevîler". *Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*. C. 10. İstanbul: Meydan Yayınevi, 1988.
- Komisyon. "Safevîler". *İslam Ansiklopedisi*. C. 10. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1966.
- Komisyon. "Safevîler". *Türk Ansiklopedisi*. C. 28. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1980.
- Komisyon. "Şirvan'da Yezidîler ve Babu'l-Ebvab (Derbend)'de Haşimîler". *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. 5/501-507. İstanbul: Çağ Yayınları, 1988.
- Komisyon. "Şirvan". *Azerbaycan Sovyet Ensklopediyası*. C. 10. Bakü: 1987.
- Komisyon. "Şirvan". *Türk Ansiklopedisi*. C. 30. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1981.
- Komisyon. "Şirvanşahlar Devleti". *Azerbaycan Sovyet Ensklopediyası*. C. 10. Bakü: 1987.
- Komisyon. *Azerbaycan tarihi XIII-XVIII. Asırlar, Yeddi ciltte*. Bakü: İlim Neşriyatı, 2007.
- Küçükalfa, Ahmet. *Şahlar-Sufiler-Türkmenler*. İstanbul, Savra Yayıncılık, 2011.
- Mehmetov, İsmail. *Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı Eski Çağlardan Günümüze Azerbaycan Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006.
- Mesudi. *Mürûcu'z-zeheb*. Mısır: 1964.
- Minorskiy, V. F. *İstoriya Şirvana i Derbenda X-XI vekov*. Moskova: 1963.
- Mürsel, Cengiz. *Şirvan'ın İslamlaşması -Siyasi, Kültürel ve Eğitimsel Faktörler-*. Ankara: Ankara İlahiyat Yayınları, 2021.
- Pahomov, E. A. *Kratkiy Kurs İstorii Azerbaydjan*. Bakü: 1923.
- Recebli, Gazanfer. *Azerbaycan Tarihi Oçerkler*. Bakü: İlim ve Tahsil Neşriyatı, 2013.
- Rumlu Hasan. *Şah İsmail Tarihi (Ahsenü't Tevarih)*. çev., Cevat Cevan. Ankara: Ardıç Yayınları, 2004.

- Saray, Mehmet. *Kuzey ve Güney Azerbaycan Türklerinin Tarihi*. Bakü: Şark-Garb Neşriyatı, 2010.
- Sümer, Faruk. *Kara Koyunlular*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1967, C. 1.
- Sümer, Faruk. *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- Şerafeddin Han. *Şerefname*. çev., Rıza Katı. İstanbul: Yaba Yayınları, 2010.
- Şükürov, Gıyas. *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve I. Şah İsmâil Devri (907-930/1501-1524)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Taberi. *Tarihi Taberi Tercemesi*. İstanbul: Elif Ofset Tesisleri, 1979.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- Ülkü, Hayati. *Başlangıçtan Günümüze İslam Tarihi*. İstanbul: Akit Yayınları.
- Yazıcı, Tahsin. "Cüneyd-i Safevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Zeyneloğlu, Cihangir. *Şirvanşahlar Yurdu*. İstanbul: Sebat Matbaası, 1931.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.
The research was conducted by a single author.

*****

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

*****

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

*****

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed

*****